

עין יצחק

פינת ההלכה השבועית

מאת מרן הראשון לציון

הגאון רבי יצחק יוסף שליט"א

בעל ה'ילקוט יוסף'

עריכה: הרב יצחק קורלנסקי

חג הפסח תש"פ | גליון מס' 182
הדברים נאמרו ביום ר' עש"ק צו, ט' ניסן תש"פ

מניני המרפסות

האם ניתן להשלים מנין עשרה אנשים דרך מרפסות הבתים? | מה עדיף, תפילה בשידור-חי דרך הטלפון, או בצירוף המרפסות? | האם ניתן להצטרף למנין בחדרי מדרגות בבניני קומות?

ה"סתירה" בדברי מרן השו"ע

מרן בשו"ע (או"ח סי' נה ס"ג) כתב: צריך שיהיו כל העשרה במקום אחד ושליח ציבור עמם. והעומד בתוך הפתח מן האגף ולחוץ, כלחוץ דמי ואינו מצטרף עמם. וכתבו רוב ככל רבותינו האחרונים, ספרדים ואשכנזים, בדעת מרן, דפשיטא שמדובר אף ברואים אלו את אלו, אפילו הכי אם לא נמצאים ברשות אחת, לא מצטרפים למנין. וכן פסק מרן החבי"ב בשיירי כנסת הגדולה (שם סק"ו), וכן ביאר מרן החיד"א (מחזיק ברכה סק"ח), שלמי ציבור (דף פ"ד), מלכי בקודש (או"ח דף קי"ד), שו"ת זרע אמת (סי' י), מאמר מרדכי (ס"ק יד), אליה רבא (ס"ק יב), הגר"א (ס"ק לא), שו"ת משכנות יעקב (סי' עה), הראשון לציון מהר"י חזן חקרי לב (או"ח סי' כח) ועוד.

ואמנם העירו דלכאורה יש סתירה בדברי מרן השו"ע, שכתב (שם ס"ד) שהעומד אחורי בית הכנסת וביניהם חלון, אפילו גבוה כמה קומות, אפילו אינו רחב ארבע, ומראה להם פניו משם, מצטרף עמם לעשרה. ומוסיף הרמ"א דברי רבינו ירוחם (נתיב ג' ה"ז) שגגין ועליות אינן בכלל בית, והעומד עליהם אינו מצטרף. ולכאורה מבואר מדברי השו"ע שאם מראה פניו אל הציבור, כגון שנמצא בעזרת נשים ומראה פניו לתוך בית הכנסת, מצטרף לעשרה, אף שבתוך בית הכנסת עומדים רק תשעה.

ישוּב הדברים

אולם כבר האריכו האחרונים בביאור דברי מרן וכתבו כמה חילוקים, מרן מדבר בשו"ע שישנם תשעה במקום אחד, והעשירי העומד למעלה "מראה פניו" והם רואין זה את זה, בזה מועיל מה שעומד בחלון ומראה פניו, אבל אין המנין מתחלק יותר, ורק העשירי מצטרף באופן שמראה פניו.

ועוד העמידו את דברי מרן, שמדובר במוציא ראשו דרך החלון ומכניסו לפניו בית הכנסת. ועוד העמידו דברי מרן, דשאני עזרת נשים, דיש סברא שכותל העזרה לא נעשה לחלק אחר מהרשות, אלא זו אותה רשות, רק שנעשית כך לצניעות. והילכך כל חלל בית הכנסת עם העזרה, הכל רשות אחת היא, ורק בזה מצטרף האחד עם התשעה. כך ביאר מרן החיד"א (שם) את דברי מרן. וכך כתב גם בספר מלכי בקודש (או"ח דף קי"ד), וכך כתב בשו"ת חקרי לב (או"ח סי' כח).

שאלה: בימים אלו אנו נשאלים מרבני קהילות בארץ ובחו"ל, בעניני תפילה בציבור, לאור הנחיות משרד הבריאות - אשר חובה לציית לכך, האם ניתן לצרף למנין עשרה אנשים העומדים ברשויות חלוקות, כגון דרך מרפסות הבתים, ולעשות חזרת הש"ץ, ברכת כהנים, קריאת התורה, ואמירת קדיש?

האם נכון להצטרף דרך מרפסות הבתים?

תשובה: באופן שהציבור עומדים מחולקים ברשויות נפרדות, כגון במרפסות הבתים, כאשר בכל רשות יש פחות ממנין, ורק בצירוף כולם יש מנין של עשרה אנשים, אין לסמוך על זה כלל לענין צירוף למנין, ואין לעשות חזרת הש"ץ ולהוציא ספר-תורה, ולברך ברכת כהנים, כי פשוט יש כאן חשש של כמה ברכות לבטלה ואולי רק לענין אמירת קדיש ועניית אמן יש לסמוך. ואי אפשר להתעלם מכך שזו דעתם של רוב ככל הפוסקים, הספרדים וגם האשכנזים, וכפי שיבואר.

ציבור המחולק לרשויות נפרדות

בגמרא (סוטה לח ע"א): אמר רבי יהושע בן לוי, אפילו מחיצה של ברזל אינה מפסקת בין ישראל לאביהם שבשמים. וביארו התוס' (פסחים פה ע"ב, ר"ה כז ע"ב) דהיינו אם היו עשרה במקום אחד, ואומרים קדיש או קדושה, אפילו מי שאינו נמצא עמם אלא עומד ברשות אחרת, יכול לענות אחריהם אמן, ואין המחיצה מפסקת למונעו מלענות עם הציבור. וכן כתב הר"ן (ר"ה ז ע"א), המרדכי (שם סי' תשטו), הרשב"א (שו"ת, ח"ג סי' רפז), הראב"ד (שו"ת ראב"י אב"ד סי' פח) והטור (סי' נה).

ובבית יוסף שם הביא דברי החולקים וסוברים שאם עומדים ברשות אחרת אין לענות אמן, והוכיחו כן ממה שאמרו בגמרא (עירובין צב ע"א) "ציבור בקטנה ושליח ציבור בגדולה - אין יוצאין ידי חובתן", וחשבו שהוא הדין גם שאין לענות אמן. אך ביאר הבית יוסף כי שם בגמרא מדובר לגבי צירוף לעשרה, שאם נמצאים חצי מנין ברשות אחת, וחצי מנין ברשות אחרת, אין הם מצטרפים. אבל לגבי עניית אמן, כשיש עשרה במקום אחד, ואחר שומע, עונה אמן אף שנמצא ברשות אחרת. והביא דברי מהר"י אבוהב ז"ל שהסכמת רוב הפוסקים כדברי רבינו הטור, שעונים אמן, אך שלא יהיה מפסיק טינוף או אינו-יהודי.

האם יש להקל בשעת הדחק?

ואמנם דעת הפרי חדש (ס"ק יג) והפרי מגדים (א"א ס"ק יב), וכן במטה יוסף (ח"ב סי' יג) ובמשנה ברורה (ביאור הלכה ד"ה ולחון) להקל ברואין זה את זה, לאו דוקא דרך עזרת נשים, אלא אף דרך שתי רשויות החלוקות לגמרי. וגם מרן החיד"א (מחבר"ר ס"ק יא) כתב ש"כדי שלא יתבטלו מ' יום מתפילה בציבור" ניתן לסמוך בשעת הדחק על דעת הפרי"ח, למרות שהוא עצמו פירש בדעת מרן שזו ברכה לבטלה. ומענין שהוא עצמו כתב בשו"ת חיים שאל (ח"ב סי' טו) דאמרינן 'ספק ברכות להקל' אף נגד מרן, ומכל שכן כאן שביאר בעצמו שדעת מרן שלא לברך, וכיצד ניתן לסמוך על כך, ולא לחוש לברכה לבטלה.

והגאון החקרי לב (או"ח סי' כח) הביא דברי החיד"א ודחה דבריו מהלכה, וכתב שאין לסמוך על זה אפילו בשעת הדחק. וכן פסק הרב בית עובד (דיני הקדיש אות מג), וסמך עליהם בפתח הדביר (סק"ד) ועוד אחרונים, וכן פסק בכף החיים (ס"ק עט). וסיים הרב בית עובד (שם): ולא יהיה אלא ספק, יש להחמיר מספק, כמו שנראה מתוך דברי השיירי כנסת הגדולה, שיש להחמיר בענין צירוף, כי יש ספק. גם בערוך השולחן (סי' נה ס"ד) כתב שכל מה שמועיל מראה פניו, הוא רק כשאינו נמצא ברשות נפרדת, אלא אחורי בית הכנסת, אך כשנמצא ברשות נפרדת, אינו מועיל.

ומתבאר לפי זה שלא ניתן לצרף למנין עשרה דרך מרפסות הבתים, כאשר חלקם עומדים במרפסת זו וחלקם עומדים במרפסת אחרת, ולדעת רוב הפוסקים האחרונים שהזכרנו יש איסור ברכה לבטלה.

עניית אמן על שמיעת ברכות במנין מרפסות

ואמנם ישנם מאחינו האשכנזים הסומכים על דברי המשנה ברורה, ומתפללים בצירוף עשרה מבני אשכנז דרך המרפסות והחצרות, אולם באמת השומע אותם, אף אם הוא מבני אשכנז, צריך הוא לחוש לדעת האליה רבא, הגר"א, משכנות יעקב וערוך השולחן, שאף הם היו פוסקים מבני אשכנז, ולדעתם זו ברכה לבטלה, ולכן כדאי שלא יצטרף עמהם, לחזרת הש"ץ וברכת כהנים וכיו"ב, כי אי אפשר להתעלם מדעת מרן השו"ע שקיבלנו הוראותיו, ואף הרמ"א לא חלק על דבריו, וגם בדעת המשנ"ב יש שכתבו שלדעתו הוא מסתפק בזה, (לא כפי הנראה בביאור הלכה). ומכל מקום אם שומע קדיש, רשאי לענות לקדיש וקדושה ושאר דברים שבקדושה ששומע מהם, אך לא על ספק ברכות לבטלה.

עדיפות התפילה בשידור-חי

ואשר על כן יש להשתדל להצטרף למנין של עשרה מתפללים הנמצאים ברשות אחת - המתקיים באישור ובהתאם להנחיות הרשויות - המועבר דרך הטלפון וכיו"ב בשידור-חי, כגון המנין שאישרו לקיים ככותל המערבי, ובמערות המכפלה וכיו"ב, ויענה לקדיש וקדושה, ברכת כהנים, וברכות של קריאת התורה, ולכל דבר שבקדושה, ללא שום חשש. ויש לו מעלת המתפלל בשעה שהציבור מתפללים (ברכות ח ע"א), אם כי יש הסוברים שאינו ממש כמו תפילה בציבור שמתפללים יחדיו בבית הכנסת, אולם לכל הדעות אינו נחשב תפילה ביחיד אשר עליה מדקדקין בשמים ביותר, אלא נחשב תפילה בשעה שהציבור מתפלל, והיא מתקבלת עם תפילת הציבור.

ולכן הדר בשכונות לאחינו האשכנזים המקיימים מנין מהמרפסות, ויש לו אפשרות או להצטרף אליהם, או למנין עשרה המתפללים

ברשות אחת (באישור הרשויות), המשודר דרך הטלפון וכיו"ב, עדיף יותר להצטרף למנין שדרך הטלפון, אשר לכל הדעות נחשב בשעה שהציבור מתפללים, משא"כ במנין דרך המרפסות, שלדעת רוב הפוסקים, ובראשם מרן השו"ע, נחשב הדבר לתפילה ביחיד ממש. ולכן גם לאחינו האשכנזים יותר נכון להצטרף למנין דרך הטלפון.

ובשבת קודש, יש לברר ולפרסם קודם השבת מתי מתחילים תפילת העמידה במניינים הנ"ל המאושרים, ולהשתדל בבית להתחיל באותה שעה בדיוק, על מנת שיחשב "בשעה שהציבור מתפללים".

זהירות משיחה בטילה

וכשמצטרף למנין דרך הטלפון, לכתחילה יזהר מלדבר דברים בטלים בשעת חזרת הש"ץ וכדו', שלדעת כמה פוסקים נחשב לתפילה בציבור ממש, ומבואר בשו"ע (סי' קכד ס"ז) שאין לדבר דברים בטלים בעת חזרת הש"ץ, ומי שמדבר גוערים בו. ואם מתאחר מלהצטרף, ידלג להתחיל איתם הלחש, ולא יסמוך להתחיל עם החזרה, שיש לחוש למ"ד שאינו נחשב בציבור ממש. וכמו כן אף אותם המתפללים דרך המרפסות, יש ליזהר בכך, כיון שסוף סוף דעת הפרי חדש והפרי מגדים ומטה יוסף שזו תפילה בציבור.

הצטרפות למנין בחדר מדרגות

כמו כן לענין צירוף מנינים בחדרי מדרגות בבניי קומות, העשויות ללא צורת הפתח וללא מחיצות בין הקומות, יש לעמוד בפרץ ולגדור גדר שלא לקיים מניינים, שמלבד שיש אומרים שגם בזה לא מהני, מאחר שגבוהים זה משה וחולקים רשות לעצמן, זאת ועוד, שבמקומות רבים הסכנה מצויה ובהכרח ימשך מזה תערובת הבריות באופן המנוגד לשמירה הנדרשת כנגד התפשטות המחלה, וכמאמר הנביא (ישעיהו כו) "לך עמי בא בחדרין וסגור דלתין בעדך, חבי כמעט רגע עד יעבור זעם". ורק באופן שיקבלו אישור מן הרשויות, יש להקל בזה לענין צירוף למנין עשרה לקריאת התורה וכו'.

אמירת "אבינו מלכינו" ביחיד

גם כאשר מתפלל אדם בביתו ביחידות, כפי שנגזר עלינו עתה - "אוי לבנים שגלו מעל שולחן אביהם" (ברכות ג ע"א) - יש לומר 'אבינו מלכינו' אף כשמתפלל ביחיד, ובעיקר יכוין טוב, ובקול בכי, באמירת "אבינו מלכינו, מנע מגיפה מנחלתך". וכל שכן באותם מניינים ציבוריים המתקיימים באישור. (ויש לומר גם פיסקת "חטאנו לפניך", אע"פ שבחודש ניסן אין אומרים וידוי).

חובת הציבור בקריאת התורה

לענין קריאת התורה, מכיון שהיא חובת צבור ולא חובת יחיד, כקריאת פרשת זכור וכיו"ב, כמבואר ברמב"ן (מגילה ה ע"א) שכאשר הציבור מתאסף יש לו חובת קריאת התורה, אך על כל אחד ואחד שנמצא לבדו אין חובה לקרוא. ויש לסמוך בזה על הפוסקים שסוברים שאינו נחשב "בציבור ממש" רק בשעה שהציבור מתפללים.

"והסירותי מחלה מקרבך"

יהי רצון שהקב"ה יחוס וירחם על עם ישראל ועל כל יושבי תבל, ויסיר מעלינו את המגיפה הזאת, ונזכה לחוג את הפסח כהלכתו, ולאכול מן הזבחים ומן הפסחים, בביאת משיח צדקינו, בבנין בית מקדשינו ותפארינו, שכל עם ישראל יעלו לציון ברינה ונזכה לקיבוץ גלויות במהרה בימינו אמן ואמן.